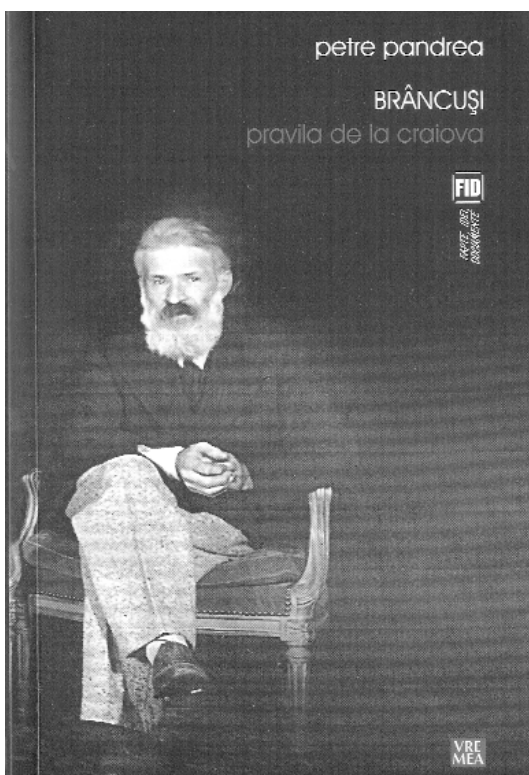

Discursul lui Pandrea se îndepărtează semnificativ de rigorile filosofiei de catedră și oscilează între memorialistică, interpretare, sinteză, gazetărie, scrisoare și oralitate.

■ cronica edițiilor de răzvan voncu

Petre Pandrea, exeget al lui Brâncuși

Domnia cenzurii, între 1948 și 1989, a lăsat urme adânci în bi(bli)ografia majorității scriitorilor români. Cărți alterate, mutilate, interzise: puțini sunt cei care au scăpat de tortura ciocnirii cu sistemul.

Unii scriitori continuă să sufere, însă, și postum de pe urma cenzurii, a pușcăriei politice sau a anchetelor la Securitate. Se cunosc cazuri de manuscrise arestate și dispărute, dar și texte care, ridicate de Securitate, reapar misterios, după decenii, din arhivele predate acum unor instituții civile. Editologia, aflată oricum în criză din cauza conjuncturii economice și a dezinteresului public, se vede confruntată cu un fenomen necunoscut în Occident: cărți care ar trebui să se bucure de ediții critice, dar care de-abia acum văd lumina tiparului, adesea neterminate sau nerevăzute de autorii lor. Nostalgicii fostului regim ar face bine să reflecteze, între multe altele, și la acest coșmar...

Petre Pandrea face parte, se știe, dintre scriitorii cei mai vitregiți de soartă, după 1944. Om de stânga și, în timpul democrației, avocat al comuniștilor, va fi condamnat la temniță grea, de unde va fi eliberat printre ultimii, de-abia la amnistia generală din 1964. Va mai trăi trei ani după eliberare,

izbutind să publice o singură carte, chiar în anul în care avea să plece la cele veșnice. Este vorba despre *Brâncuși, amintiri și exegeze* (reeditată în 1976, cu același titlu, și anul trecut, sub titlul *Brâncuși. Amintiri și exegeze: Estetica lui Brâncuși*). Postum, până la prăbușirea comunismului, aveau să mai apară două volume: *Eseuri* (1971) și *Atitudini și controverse* (1981). Prea puțin pentru o reală recuperare și, mai ales, prea puțin în raport cu opera lui Petre Pandrea.

Se poate spune că scriitorul renaște de-abia după 2000, când publicarea memorialisticii, a jurnalelor și eseurilor sale îl readuce în atenție. E greu de spus dacă recuperarea s-a produs în întregime sau doar parțial, iar problemele pe care le pune editarea operii sale îngreunează și mai mult receptarea. Căci, dacă unele dintre operele postume sunt încheiate și definitive (editorului rămânându-i să reproducă fidel textul și să îi atașeze cuvenitul aparat critic), altele sunt vizibil neterminate sau nedesăvârșite. Nu în ultimul rând, arhitectura interioară pe care Petre Pandrea o hărăzise operii sale ne rămâne în mare parte necunoscută, chiar și devotatei sale fiice, Nadia Marcu-Pandrea, care și-a asumat misiunea de a o edita. Articularea volumelor în cicluri și teme poate fi cel

mult aproximată, fără a avea certitudinea că rezultatul este cel intenționat de autor.

Este și cazul scrierilor consacrate de Petre Pandrea operii lui Brâncuși. Volumul din 1967 nu era singurul ce marca apropierea eseistului de opera celui pe care îl cunoscuse bine în tinerețe, și nici măcar nu era cartea centrală a ciclului. Editarea volumului *Brâncuși. Pravila de la Craiova**, precum și anunțata apariție a unui al treilea, *Brâncuși. Amicii și Inamicii: Sociologia lui Brâncuși*, arată că Petre Pandrea scrise, de fapt, o trilogie critică, ce aspira să conțină o explicație ultimă, globalizantă, a fenomenului brâncușian, și nu numai în plan estetic. *Brâncuși, amintiri și exegeze* a apărut în 1967, înaintea celorlalte două, doar din rațiuni ce țin de cenzură. În mod evident, *Brâncuși. Pravila de la Craiova* nu era o carte care să poată fi publicată în România de dinainte de Revoluție.

Totuși, după lectură, se cade spus că ne aflăm în fața unui text încheiat, dar nu și desăvârșit. Autorul nu a mai avut răgazul să-l revadă, fapt care reiese limpede atât din structura încă neclară, oarecum eterogenă, cât și din numeroasele repetiții și redundanțe, pe care redactarea în vederea tipăririi le-ar fi eliminat cu siguranță. Postura în care este pus editorul, în aceste circumstanțe, este una dificilă: pe de-o parte, textul autorului trebuie reprodus conform normelor editoriale, pe de alta, edițiile critice nu sunt tocmai cea mai fericită modalitate de repunere în circulația publică a unui scriitor ocultat. De aceea, de regulă, se optează pentru soluții intermediare, ce presupun un minim aparat critic și reproducerea fidelă a textului.

Nu altfel a procedat Nadia Marcu-Pandrea cu volumul de față. Textul este reprodus cu acribie, ici-colo e însoțit de note, totul fiind precedat de o prefață semnată de Ștefan Dimitriu. Din păcate, prefața este mediocră și nu ne spune mare lucru despre contextul critic în care apare această carte, ce aspiră să modifice radical exegeza brâncușiană, jalonată de cercetări de prestigiu, ca acelea ale lui Sidney Geist, Serge Fauchereau, ori Radu Varia. Notele sunt și ele prea parcimonioase, referindu-se numai la drama trăită de autor în timpul regimului comunist, dar nu și la textul cărții sale, ce necesita, după atâtea decenii, o serie de glose. Foarte utilă este doar bibliografia completă a volumelor lui Petre Pandrea, de la sfârșit. O notă asupra ediției, care să explice aventura manuscrisului ce vede, în sfârșit, lumina tiparului, ar fi fost și ea necesară. Desigur – și nu ca o circumstanță atenuantă, întrucât vorbim de un demers oricum meritoriu –, trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva urgența repunerii în circuit a gândirii lui Petre Pandrea n-ar fi fost stânjenită de o ediție prea stufoasă.

Textul propriu-zis este mai mult decât interesant. Nu știu dacă și în ce măsură va influența interpretarea operei lui Constantin Brâncuși, deoarece *Brâncuși. Pravila de la Craiova* este doar un eseu, în timp ce exegeza brâncușiană a intrat de mult sub zodă cercetării academice. Numai că, eseist de clasă, Petre Pandrea nu se limitează la a scrie despre Brâncuși. Marele sculptor nu este, până la urmă, decât exponentul artistic cel mai înalt al unui spirit, în jurul căruia autorul a mai teoretizat și în alte lucrări ale sale: *Spiritul panduresc al Olteniei. Pravila de la Craiova* ar fi, deci, evanghelia nescrisă a acestui spirit, un cod etic immanent, ce individualizează Oltenia, între celelalte provincii românești. Trăsăturile caracteristice ale spiritului panduresc ar fi libertatea, în plan social și politic (dată de proprietatea pământului), gustul pentru revoltă (indus de opoziția față de regimul fanariot), rigorismul etic, cultul tradiției și frugalitatea. Potrivit lui Pandrea, acestea sunt și trăsăturile care structurează fenomenul brâncușian.

Trăind într-o epocă în care fenomenele de mitizare sunt privite cu mefiență, e greu de spus dacă interpretarea lui Petre Pandrea va fi sau nu acceptată de brâncușologi. Este dificil de estimat și dacă această interpretare „etnopsihologică” a Olteniei (incluzând elemente de sociologie, psihologie, economie și istoriografie) va mai fi acceptată astăzi, după deceniile de „spirit oltenesc” ceaușist. Trebuie însă să recunosc că, măcar ca exercițiu al inteligenței și al unei dialectici materialiste liberale, textul lui Pandrea este captivant și incitant.

Este de reținut și un aspect particular al eseisticii acestui mare autor, cu care istoria nu a fost deloc generoasă. Trilogia brâncușiană aspiră să fie un ciclu, dar nu un sistem. Discursul lui Pandrea se îndepărtează semnificativ de rigorile filosofiei de catedră și oscilează între memorialistică, interpretare, sinteză, gazetărie, scrisoare și oralitate, într-un stil polemic de mare scriitor, fascinant și atunci când nu convinge defel.

Și din acest motiv, recuperarea și editarea operii sale este unul dintre marile câștiguri ale istoriei literare de după 1989, fie și numai pentru că personalitatea sa artistică dă greutate tabloului literaturii ostracizate între 1948 și 1964, iar figura sa conferă complexitate fenomenului opoziției față de regimul comunist. Om de stânga, de formație marxistă germană, Pandrea nu a consimțit niciodată la „socialismul tătăresc” (formula e a lui Petru Dumitriu) instaurat la noi. ■

* Petre Pandrea – *Brâncuși. Pravila de la Craiova*, prefață de Ștefan Dimitriu, ediție îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea, București 2000, 329 p.